

„Aranybulla 800”  
pályázat

Biró Zsófia

**AZ ARANYBULLA  
A TÖRTÉNETI ALKOTMÁNY  
EGYIK ALAPPILLÉRE**

A bírói hatalom az Aranybullában

„Bonus intra, melior exi”

## TARTALOM

|  |    |
|--|----|
| <b>Prológus</b>                                    | 3  |
| <b>II. András 1222. évi Aranybullája</b>           | 4  |
| <b>Az 1231. és az 1267. évi „bullamegújítások”</b> | 9  |
| <b>I. Lajos 1351. évi dekrétuma</b>                | 12 |
| <b>Epilógus</b>                                    | 14 |
| <br>   |    |
| <b>Irodalomjegyzék</b>                             | 17 |
| Jogforrások, törvények, törvénycikkek              | 17 |
| Okleveles források                                 | 17 |
| Szakirodalom                                       | 18 |

## PROLÓGUS

Ahogy Deák Ferenc is megfogalmazta: „Alkotmányunk történelmi alkotmány, nem egyszerre készült, hanem a nemzet életéből fejlett ki, s a nemzet szükségéhez és a kor igényeihez képest mind a nemzet jogait, mind a királyi jogokat illetőleg, lényegben és formában, időnként változásokon ment keresztül.”<sup>1</sup> A bírói hatalmat emiatt nem egy szerző vizsgálja a történetinek vagy történelminek nevezett alkotmánnyal egy kontextusban, aminek egyik elsőként számontartott dokumentuma az 1222. évi Aranybulla. Stipta István a közigazgatási bíróságok intézményrendszere kapcsán mondja ki, hogy az a történelmi alkotmány részét képezi.<sup>2</sup> Horváth Attila leírja, hogy a Szent Korona és a Szent Korona-tan a történelmi alkotmány része, a Szent Korona-tan alkotóelemei többek között a hatalomátruházás, a korlátozott, osztott és ellenőrzött hatalomgyakorlás,<sup>3</sup> a főhatalom átruházásába pedig a bírói hatalom is beletartozik. A hatalomátruházás és a hatalomgyakorlás e rendszere Zlinszky János szerint a magyar alkotmányosság alapja lett, ezért nevezhető az alkotmány történetinek.<sup>4</sup> Minthogy a főhatalom átruházásába beleértendő a bírászkodási hatalom átruházása is, valamint annak megoszlása,<sup>5</sup> ezért e tanulmány a bírói hatalommal kapcsolatos, a nemesek alapvető

- 1 DEÁK Ferenc: *Adalék a magyar közjoghoz: észrevételek Lustkandl Vencel munkájára: „Das Ungarisch-Österreichische Staatsrecht”: a magyar közjog történelmének szempontjából* (Pest: Pfeiffer Ferdinánd kiadása 1865) 88.
- 2 STIPTA István: *A magyar történelmi alkotmány és a hazai közjogi-közigazgatási jogvédelem* (Budapest: Gondolat Kiadó 2020) 51.; STIPTA István: „A történelmi alkotmány és a közigazgatási bírászkodás” *Acta Universitatis Szegediensis: Forum: Acta Juridica et Politica* 2018/1. 305–330. 329.
- 3 HORVÁTH Attila: „A történelmi alkotmány és a Szent Korona-tan” in: EL BEHEIRI Nadja, SZABÓ István (szerk.): *Viginti Quinque Annis II. Emlékkonferencia Zlinszky János tiszteletére, a PPKE JÁK 25. jubileumi tanévében* (Budapest: Pázmány Press 2020, 303–331.) 310.
- 4 ZLINSZKY János: „Történelmi alkotmányunk fejlődése I. rész” *Magyar Szemle* 2002/3–4. 28–50. 30.
- 5 Egyed István szerint a Szent Korona testét alkotó nemzet rendekre tagozódva vett részt a közhatalom gyakorlásában. Lásd EGYED István: *A mi alkotmányunk* (Budapest: Dialóg Campus Kiadó 2016 [1943]) 78.

jogait is magukban foglaló, a történeti alkotmány részét képező, tulajdonképpen a nemesi, később a rendi jogok kollektívájaként szolgáló dokumentummal, az 1222. évi Aranybullával és megújításaival foglalkozik.

## II. ANDRÁS 1222. ÉVI ARANYBULLÁJA

A magyar középkor két meghatározó jogi dokumentuma II. András 1222. évi Aranybullája és I. Lajos 1351. évi rendelkezése volt. Ez a két dekrétum szolgáltatta az alapokat a renddé szerveződött nemesség szokásjogának egyésüléséhez, egyben a rendi hatalomgyakorlás kiépüléséhez. Ugyanakkor az Aranybulla tényleges hatását csak az 1351. évi megerősítést követően fejtette ki.

Béli Gábor megállapította, hogy az 1222. esztendei Aranybulla kiadását azok az előkelők eszközölték ki a királynál, akik kiszorultak a hatalomgyakorlásból a király közvetlen környezetébe tartozókkal szemben.<sup>6</sup> Zsoldos Attila vélekedése pedig még tovább árnyalja ezt a képet: a szerző szerint nem csupán a hatalomgyakorlásból kimaradt előkelőkről van itt szó, hanem egy olyan rétegről, melynek tagjai korábban a néhai Imre király hívei közé tartoztak, és kihasználták a II. András és fia, Béla herceg közötti feszült helyzetet. A király az Aranybulla kiadásával ennek a konfliktusnak a lecsendesítésére törekedett, de saját elképzeléseinek megőrzése mellett.<sup>7</sup> Noha a rendelkezések az elégedetlenek nyomására születtek, azok a király akaratát juttatták érvényre még akkor is, ha ez részint nem jelentett mást, mint önkorlátozást. Ugyanilyenek kell tekinteni az 1231. esztendei úgynevezett „bullamegújítást”, amelyet gyakorta tévesen bullamegerősítésnek is neveznek.<sup>8</sup> Az Aranybulla tulajdonképpen nem más, mint egy aranypecsétes királyi oklevél, melyben egyéb joghelyzetűek és jogállásúak viszonyai rendezése mellett a király a szervienseket jogokkal bíró rétegnek ismerte el, mely jogokat a nagyurak és az uralkodó nem sérthették meg.

1222-ben II. András két dekrétumot adott ki, az egyikben az egyháziak szabadságait állapította meg, mégpedig elsőként a bíraskodásra vonatkozó előjogokat:

1. artikulus: „[...] *ha valamely világi ezek közül valakit akár birtok, akár lopás, akár földek miatt vagy bármely más kereset címén világi bíró elé merészel vinni, szenvedje ügyének tényleges vesztét, mivel akarjuk és elhatároztuk, hogy*

6 BÉLI Gábor: „Árpádkori törvényeink” *JURA* 2000/1–2. 35–45. 38.

7 ZSOLDOS Attila: *A 800 éves Aranybulla* (Budapest: Országház Könyvkiadó 2022) 151–152, 154.

8 MEZEY Barna (szerk.): *Magyar alkotmánytörténet* (Budapest: Osiris Kiadó 1995) 76.

az egyháziak közül senki se tartozzék felelni a világiak egyikének sem világi személy előtt, ha tudniillik világi bíróság előtt világi személy támadja meg őket.”  
2. artikulus: „Mindenesetre, mint az észszerűség rendje megköveteli, hogyha világi akar rábizonyítani valamit egyházra, az egyházi rend kiküldött főpapjai, érsekek, püspökök, prépostok, főesperesek vagy dékánok [rendfőnökök], avagy bármely más egyházi bíró előtt adja elő ügyének sorát. Hasonlóképpen akarjuk, hogy ha valamely egyházi világi bíró előtt pereskedik, mint az a papi méltósághoz illik, kellő mérsékletet tanúsítván érvényesítse jogát a világi bíróságon. Ha ugyanis világi egyházi személyt világi bírók elé visz, inkább támad zavar mint rend, úgyhogy inkább a jognak sérelme valósulna meg, mintsem az igazság. Mindkettőre ügyelvén, azonban nem akarunk semmit sem elvonni a papi főveg hatalma alól, úgy a világi méltóságot sem akarjuk semmiben sem korlátozni, mégis csak azokban, hogy mik tartozzanak a világi bíróságra.”<sup>9</sup>

A másik dekrétum, az Aranybulla, „II. Endre királyunk 1222-ben kiadott alaptörvénye, ami a történeti alkotmány alapkövének is nevezhető”<sup>10</sup> E dokumentumban a király bírói hatalmát érintő rendelkezések szerepelnek sajátos összefüggésekben. Az első a Szent Király ünnepe alkalmával Fehérváron évente tartandó gyülekezet:

1. artikulus: „Hogy évenként a szent király ünnepén, hacsak nem akadályoz meg bennünket váratlan nehéz ügy vagy betegség, Fehérváron tartozunk ünnepelni. És ha mi nem tudnánk jelen lenni, a nádor kétségtelenül ott lesz helyettünk, hogy a mi nevünkben az ügyeket meghallgassa. És az összes serviensek, akik [ha] akarnak, oda szabadon eljöhetnek.”<sup>11</sup>

2. artikulus: „Azt is akarjuk, hogy sem mi, sem utódaink valamely hatalmas kedvéért servienseket soha el ne fogják vagy [birtokaikat] fel ne dűlják, hacsak előbb meg nem idézték és bírói úton el nem ítélték őket.”<sup>12</sup>

Az 1. artikulusnak két elemét kell kiemelni. Az egyik a király helyettesítése távolléte esetén, a másik a királyi szolgák részvételének engedélyezése, ami az addig két forrásból ismert, feltételezhetően a királyi udvarba bejáratos előkelők és a király saját tulajdonú lekötelezett népei részvételével és ezek számára a Szent Király ünnepe táján tartott gyülekezet átalakulására utal,

9 II. András úgynevezett papi bullája. Lásd MEZEY Barna (szerk.): *A magyar jogtörténet forrásai. Szemelvénygyűjtemény* (Budapest: Osiris Kiadó 2000) 93.

10 ZÉTÉNYI Zsolt (szerk.): *A történeti alkotmány. Magyarország ősi alkotmánya* (Budapest: Magyarországért Kulturális Egyesület 2010) 123.

11 II. András első dekrétuma 1222: Aranybulla. 1. A székesfehérvári törvénytájról. Lásd MEZEY, 9. l. 94.

12 II. András első dekrétuma 1222: Aranybulla. 2. A serviensek személyének és birtokainak védelméről. Lásd MEZEY, 9. l. 113.

ugyanis korábban – a 13. századot megelőzően – a királyi szerviensek az efféle gyülekezetekben nem vettek részt. Azzal, hogy a király a szervienseit odaengedte, megváltozott a gyűlés jellege: lehetőséget biztosított számukra is, hogy panaszos ügyeikkel hozzá fordulhassanak. Ehhez kapcsolódik egy olyan kedvezmény, ami a királyi szerviens számára azt a jogot biztosítja, ami joghelyzetét tekintve különös jelentőségű: törvényes idézéssel perbe hívva és törvényes eljárás lefolytatásával lehet csak a legsúlyosabb ítéletet hozni ügyükben, illetve végrehajtani rajtuk a hozott ítéletet.<sup>13</sup> Ez a jog a későbbiekben a nemesség egyik sarkalatos szabadságaként jelenik meg.

A bíraskodásra vonatkozó szabályok másik körét azok a rendelkezések adják, amelyek a nádor és a királyi udvar ispánjának bírói tevékenységét, helyesebben a hatáskörébe tartozó ügyekre vonatkozó általános szabályokat állapítják meg:

8. artikulus: „*A nádor országunk minden embere felett különbség nélkül ítélekezék. De a nemesek [olyan] ügyeit, amelyek fővesztésre vagy birtokaik feldúlására vonatkoznak, ne fejezhesse be a király tudta nélkül. Helyettes bírakat ne tartson, csak egyet a saját udvarában.*”<sup>14</sup>

9. artikulus: „*Udvari ispánunk, amíg az udvarban tartózkodik, mindenki fölött ítélni, és az udvarban elkezdett ügyet bárhol befejezheti. De ha a birtokán tartózkodik, nem küldhet poroszlót, a feleket sem idézheti meg.*”<sup>15</sup>

A nádornak saját hatalmánál fogva tehát *nobilis* ügyében a legsúlyosabb ítélet meghozatalára nem volt joga. Ilyen ítéletet a királyon kívül csak a királyi udvarban, a király jelenlétében ítélni bíró, a királyi udvar ispánja hozhatott, akit már az 1220-as évek végétől *judex curiae* néven említettek. Kán nembeli László volt az első két, 1229-ben kelt királyi oklevélben a méltóságviselők sorában *judex curiae nostrae* néven megnevezett, a királyt az udvarában helyettesítő bíró, aki először 1224 és 1230 között viselte a királyi udvar ispánja és emellett nyitrai (1224, 1225), aztán bácsi (1228, 1229, 1230) ispán tisztségét.<sup>16</sup> Az ítélni László bácsi ispánt a Váradai Jegyzék 1229-ből származó feljegyzései négy alkalommal említették *judex curiaenak*.<sup>17</sup> Ezek mellett az 1229. évi bejegyzések egyike, a váradai káptalan rövid levele arról

13 RADY, Martyn: „Hungary and the golden bull of 1222” *Banatica*, 2014/2. 87–108. 92.

14 II. András első dekrétuma 1222: Aranybulla. 8. A nádor bírói joghatóságáról. Lásd MEZEY, 9. l. 101.

15 II. András első dekrétuma 1222: Aranybulla. 9. Az udvarbíróról. Lásd MEZEY, 9. l. 104.

16 WENZEL Gusztáv (szerk.): *Árpádokori Új Okmánytár* (Pest: MTA mb. Eggenberger Ferdinánd M. Akadémiai Könyvtár 1860–1874) (a továbbiakban: ÁÜO) VI. 466., XI. 211.

17 Váradai Regestrum. *Az időrendbe szedett váradai tüzesvaspróba-lajstrom az 1550-iki kiadás hú másával együtt* (Budapest: Kiadja Karácsonyi János és Borovszky Samu 1903) VR 356. (345.) sz., 358. (347.) sz., 366. (354.) sz., 367. (356) sz., 289, 291, 294, 295.

számolt be, hogy László bácsi ispán *judex aulae regiae*, tehát teljes méltóságnéven nevezve, a királyi udvar bírójája, a nekik címzett levelében meghagyta, hogy az általa elrendelt tüzesvas-próbáról jelentsenek.<sup>18</sup> László utódát, Samud fia Benedeket, ismét udvarispánnak titulálták 1231-ben, 1232-ben, majd 1234-ben egy alkalommal a királyi udvar bírójának nevezték.<sup>19</sup> 1234-ben ismét Kán nembeli László, akit egy ez évben kelt királyi levél udvarbírónak jelölt, egy 1235-ben kelt pedig udvarispánnak.<sup>20</sup> A László méltóságát 1235-ben átvevő Rátót nembeli Gyulától kezdve az udvarbíró cím már állandósult.<sup>21</sup>

Az Aranybulla e bíraskodásra vonatkozó rendelkezéseit címzettek szerint is érdemes áttekinteni. A nádor a fehérvári Szent Király ünnepi gyülekezetben a királyt helyettesítő bíró az 1. artikulus szerint, a 8. artikulus pedig a saját jogon ítélkező nádor hatáskörét rendezi. Az Aranybulla 1. artikulusával, a fehérvári Szent Király ünnepi gyülekezettel kapcsolatban egy használható korabeli adat áll rendelkezésre 1215-től a Váradi Jegyzékben:

*„Pou fia Péter jobbágyai, tudniillik Bulcsú, Écsi, Szemera, Loctu, Cséka, Suluc, Mihály, amikor bírójuk, Hejm rablás miatt poroszlójával Katonnal váradra küldte őket tüzes vas törvényre, a megadott határnapon pünkösöd hatodik vásárnapjának hetében [július 19–26.] nem mentek, hanem uruk, Péter bírójuk, Hejm részéről levelet hozott, amiben, megparancsolták a poroszlónak, hogy ezt az ügyet vigye a szent király ünnepére a királyhoz.”<sup>22</sup>*

Ennek alapján a Szent István ünnepe alkalmából Fehérváron tartott gyülekezet egy különös királyi bíraskodási alkalom volt, ahová – az említett eset alapján – szabad tulajdonos, dologi lekötelezettekkel rendelkező úr lekötelezettjeit érintő peres ügyét elvihette, hogy a király döntsön, ítéljen abban, tehát konkrét ügyben is lehetett panasszal élni a gyűlésen. A feljegyzést figyelembe véve nem zárható ki, hogy az Aranybulla csak konstatálja a gyűlés szervezetének átalakulását, tehát nem feltétlenül tekinthető újításnak, hogy a szerviensek is szabadon elmehetnek, bár Pou fia Péter esetén nem tisztázható jogállása: lehetett olyan szabad birtokos (ingatlantulajdonos), aki nem a *nobilis* rangúak közé tartozott.

A Szent Király ünnepe körüli napokban szokásosan tartott gyűlésről legközelebb az 1231. és 1267. évi dekrétum rendelkezett. Ezek azonban fele-

18 VR 357. (346.) sz., 290.

19 ÁÜO VI. 550.

20 ÁÜO VI. 545, 567.

21 Georgius FEJÉR (ed.): *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I–X.* (Budae: 1829–1844) CD IV/1. 21.

22 VR 133. (282.) sz., 200.

désbe merültek. Az 1267. évi dekrétum fehérvári törvénykezési alkalmat szabályzó cikke a 19. századtól kapott nagyobb figyelmet, és a már évszázadok során kialakult felfogás hatására úgy tekintették, mint országgyűlést, mégpedig olyat, ahol a nemesek már megyénként képviseltették magukat. Az Árpád-korban keletkezett dekrétumok közül Fehérváron tartott gyűlésről az 1290/91. évi dekrétum 25. hiányos szövegű cikke határozott utoljára:

*„Ügyszintén, minden évben egyszer országunk összes bárói és nemesei Székesfehérvárra gyűlésre tartozanak jönni - - - [hogyan ott] - - - az ország állapotáról - - - [tárgyaljanak] és megvizsgálják a bárók tetteit: miképpen járt el ki-ki közülük a saját tisztségében és tartotta meg az ország jogait, és ki-ki érdemei szerint jutalmát vagy mulasztásai és vétkei szerint büntetését a mi és tanácsosaink ítélete szerint még aznap kapja meg.”<sup>23</sup>*

A rendelkezés a fehérvári gyűlés hagyományait követve azt még különös bíraskodási alkalomnak mutatja. Mivel ennek a dekrétumnak is elenyészett az emléke, a későbbiekben nem töltött be szerepet sem a gyűlésezés, sem a gyűlési bíraskodás terén.

A királyi szolgák szempontjából két szabadság jön elő az Aranybullában: a gyűlési megjelenés, valamint a törvényes eljáráshoz való jog, amelyet kiegészít a szolgálatba állással összefüggő, bíraskodást érintő királyi tilalom:

*18. artikulus: „Ügyszintén a serviensek, miután engedélyt kaptak tőlünk, szabadon átmehetnek fiunkhoz, vagyis az idősebbtől az ifjabbhoz, és ezért azoknak birtokait fel ne düljék. Senkit, akit fiunk igazságos ítélettel marasztalt el, vagy pedig ha valakit ő perbe vont, addig, amíg a per előtte be nem fejeződött, nem fogadunk be, és hasonlóképpen a mi fiunk sem.”<sup>24</sup>*

Ez a rendelkezés még egy céllal rendelkezett: a már említett, király és fia közti belső vizályt hivatott megelőzni, valamint kölcsönösen elismerték egymás hatásköreit.<sup>25</sup> Mellesleg még kiegészíti és erősíti a 2. artikulust. Idekapcsolható a 28. artikulus rendelkezése is, annak ellenére, hogy ez nem a királyi szolgákra vonatkozik csak, hanem általános érvényű: „*Ha valakit bírói úton elítéltek, senki hatalmas ne védelmezhesse.*”<sup>26</sup>

23 III. András első dekrétuma 1291: 25. Országos gyűlések évenkénti megtartásáról. Lásd MEZEY, 9. lj. 95.

24 II. András első dekrétuma 1222: Aranybulla. 18. A serviensek királytól az ifjabb királyhoz való átmeneteléről. Lásd MEZEY, 9. lj. 114.

25 ZSOLDOS, 7. lj. 151–152.

26 BÉLI Gábor: *Magyar alkotmány- és jogtörténet jegyzet, 1. félév* (Pécs: Béli Gábor 2016) 52.



II. András 1222. évi dekrétumának, az Aranybullának I. Lajos 1351. évi átvételének, illetve újabb megerősítésének eredménye a magyar alkotmánytörténet szempontjából meghatározó jelentőségű: a *serviens regis* vagy *regalis* és a *nobilis* jogállás 13. század végén azonosul, ami általános érvénnyel először az 1267. évi dekrétumban valósult meg. A két jogállás azonosulása okán a *serviens regis* és a *nobilis* jogállásúakra vonatkozó rendelkezések együtt nemesi szabadságokként öröklődnek.<sup>27</sup> Az átvételek eredményeképpen az Aranybulla rendelkezései is más értelmet nyertek az idők során, mégpedig, hogy a rendi országgyűlés gyökerei az Aranybulláig nyúlnak vissza: már az Aranybulla 1. artikulusának a 15. századi értelmezéséből adódhatott, hozzátéve, hogy az Árpád-kori királyi gyűlések tekintendők az országgyűlés előzményeinek, de nem egyedül a fehérvári Szent Király-napi gyűlés. Ami a bíraskodást illeti, a nemesi szabadságként értelmezett szabály, miszerint a nemes bírója a király, ugyancsak az Aranybulla 8. és 9. artikulusából következik, mivel csak királyi bíróságok járhatnak el nemesek ügyében. Ez nyilvánvalóan így van a kúriai bíróságok esetében, illetve, ha a király egy ügyre bírót delegált, mert nyilvánvalóan ez is királyi bíraskodást jelentett. A megyei törvényszékek is ténylegesen király által alapított bíróságok voltak, el nem feledve, hogy a megyésispán csak nemes bírótársak bevonásával ítélkezett. Tekintettel arra, hogy formálisan III. András 1290/91. dekrétuma definiálta a megyei törvényszéket, a dekrétum erejénél fogva a megyében működő *sedes judiciaria* királyi bíróságként értelmezhető. Mindezen rendelkezések ellenére az Aranybulla ténylegesen nem fejtette ki hatását, csak a 14. századtól kezdtek rá hivatkozni, és az 1351-es megerősítésével vált a rendi alkotmány alapjává.<sup>28</sup>

## AZ 1231. ÉS AZ 1267. ÉVI „BULLAMEGÚJÍTÁSOK”

A soron következő, 1231-es „bullamegújítást”<sup>29</sup> II. András egyházi nyomásra adta ki: IX. Gergely pápa 1231 márciusában küldött levelében nehezményezte a Magyar Királyságban fennálló állapotokat: a muszlimok és zsidók tevékenységét és méltóságviselését, valamint hogy az egyháziaktól is vettek el birtokokat, azok is fizetnek adót, és változatlanul világi bíróság elé kény-

27 BÉLI, 26. lj. 7–9.

28 BÉLI, 26. lj. 36., 51.

29 A szakirodalom eltérően hivatkozik az 1231-es dokumentumra, hol megújításként – lásd ZSOLDOS, 7. lj. 202, 205.; ZSOLDOS Attila: „Az Aranybulla útja a történeti mitológiába” *Törvény – Jog – Társadalom*, 2022/5. 13–32. 13. –, hol pedig, második Aranybullaként tekintenek rá. Lásd DRESKA Gábor: „Az Aranybulla megújításainak politikai háttere” *Rubicon*, 2022/6. <https://rubicon.hu/cikkek/az-aranybulla-megujitasainak-politikai-hattere> (letöltve: 2022. 08. 08.).

szerülnek, sőt, házassági ügyeket is világi bíróság tárgyal.<sup>30</sup> Erre válaszul II. András lényegében megismételte az 1222-es Aranybulla tartalmát, benne pedig tulajdonképpen megerősítette az 1222-es úgynevezett papi bulla rendelkezéseit, továbbá az ellenállási jog helyett az egyházi kiközösítéssel való fenyegetés került be a dokumentumba.<sup>31</sup> Zsoldos Attila az 1231-es „bulla-megújítással” kapcsolatban nem az 1222-es Aranybulla tartalmának megismétléséről ír, hanem megjegyzi, hogy – bár van, ahol az 1231-es változat szó szerint követi a korábbi rendelkezéseit – alapvetően egy erőteljesen módosított változat született meg.<sup>32</sup> Sorsát tekintve 1231-es „megújítás” is feledésbe merült.<sup>33</sup>

1260-ban súlyos belviszály robbant ki IV. Béla király és István herceg között, mert a stájerok legyőzték a magyarokat, így nem Stájerországot, hanem Erdélyt kapta meg kormányzásra, amit keveslett, és fellázadt. Ennek hatására apja 1262-ben megadta neki az ifjabb király címet, és egészen a Duna keleti partjáig átengedte neki az országot kormányzásra. Ez még mindig nem oldotta meg a feszültséget, az előkelők az egyik királytól a másikhoz pártoltak át. Hogy IV. Béla ennek véget vessen, 1264-ben megtámadta fia területeit, de az még a tél folyamán ellentámadásba kezdett, és Isaszegnél legyőzte apját. Az 1266-os Margit-szigeti béke értelmében az ország korábbi felosztása megmaradt,<sup>34</sup> de a harcok fellángolásának megelőzése, valamint bárók és nemeseik hűséges (újabb átpártolásoktól mentes) támogatásának elnyerése érdekében 1267-ben IV. Béla, fia István király és ifjabb Béla herceg közös dekrétumot adtak ki „a nemeseknek nevezett királyi szolgák” kérésére a bárók hozzájárulásával:<sup>35</sup> „*habito baronum nostrorum consilio et assensu*”.<sup>36</sup> Az egyes rendelkezések élén szereplő „*statuimus*” (elrendeltük), „*volumus*” (akarjuk), „*concessimus*” (megengedtük), „*ordinavimus*” (elrendeltük) is azt egyértelműsíti, hogy a király és az ifjabb király közösen ismerték el a nemesi életviszonyokat rendező szabályokat. Ugyanakkor a két király akaratnyilatkozata magában hordozta már a királyi tanács akaratát is, hiszen azok jóváhagyták a dekrétumot. Ebből látszik, hogy ekkor már a tanács szerepe lényegi lett a jogalkotásban, de a rendelkezések alapja még mindig a királyi akarat. Azaz a tételes jog forrása még mindig maga az uralkodó,

30 ZSOLDOS, 7. lj. 205.

31 ZSOLDOS, 7. lj. 212–213.

32 ZSOLDOS, 7. lj. 209.

33 DEGRÉ Alajos (BÉLI Gábor szerk.): *Magyar alkotmány- és jogtörténet* (Pécs: Publikon Kiadó 2009) 65–66.

34 ENGEL Pál: *Szent István birodalma* (Budapest: MTA História 2001) 92–93.

35 DEGRÉ, 33. lj. 66. p

36 SZÜCS Jenő: „Az 1267. évi dekrétum és háttere. Szempontok a köznemesség kialakulásához” in: H. BALÁZS Éva, FÜGEDI Erik, MAKSAY Ferenc (szerk.): *Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok. Mályusz Elemér emlékkönyv* (Budapest: Akadémiai Kiadó 1984, 341–394.) 342.

de a tanács azzal, hogy beleegyezésével erősítette a királyi elhatározást, jogalkotási tényezővé vált a király mellett.<sup>37</sup> Az 1267-es levél tíz cikkben keresztül ismétli az Aranybulla lényegét, anélkül, hogy hivatkozna rá. Elismerte a vármegegyeket, és ellenállási záradék helyett szintén egyházi kiközösítést vezetett be.<sup>38</sup> Az 1267. évi dekrétum lényege tehát, hogy a király a bárók beleegyezésével adta azt ki, azaz tulajdonképpen már nemcsak a király joga volt a jogalkotás, hanem megvalósult az együttes hatalomgyakorlás egyik formája. Ez nem utolsósorban annak is volt köszönhető, hogy IV. Béla és fia, István ifjabb király között közvetlen az aktust megelőzően 1266-ig a leírt belviszály dúlt, és a békét követően hatalmi helyzetük megszilárdítása és megtartása függött attól, hogy együttműködnek-e báróikkal, akik támogatása nélkül hatalmuk újból meginoghatott volna.<sup>39</sup>

V. Istvánt a gyermek IV. László követte a trónon, anyja régensége mellett, de valójában bárói csoportok feszültségei húzódtak meg a háttérben, ezért hamarosan országszerte harcok dúltak. Az anarchiát a főpapság próbálta megfékezni: 1277-ben gyűlést hívtak össze, ahol nagykorúvá nyilvánították IV. Lászlót, és támogatásuk mellett az ifjú király hamarosan sikereket ért el – úgy tűnt rendet tud teremteni az országban. De a pápai legátus minden kúnt katolikus hitre próbált kényszeríteni, a félig kun király pedig nem rokonszenvezett az elképzeléssel, így újra szembekerült báróival. Ez 1287-ben odáig fajult, hogy hívei elfogytak, a király (aki közben az Alföldön élt szeretett kunjaival) nélkül tartottak országgyűlést a bárók és a főpapok, maguk kormányozták az országot – ennek kapcsán érdemes megjegyezni, hogy már Luxemburgi Zsigmond 1401-es fogságát megelőzően is volt példa a bárók és főpapok általi, királyt nélkülöző főhatalom gyakorlására. Miután orgyilkosok végeztek 1290-ben IV. Lászlóval, II. András unokája, III. András került a magyar trónra, akitől a bárók a kialakult hatalmi viszonyok elfogadását várták, az egyház és a nemesség pedig a közrend helyreállítását.<sup>40</sup> 1290-ben III. András – miután megkoronázták – fogadalmat tett, miszerint az ország nemeseinek a szent király elődöktől nyert kiváltságait megerősíti. Az egyház egy bizonyos nemesi rétegre támaszkodva ki tudta kényszeríteni egy rendi kormányzati struktúra szabályainak uralkodó általi elfogadását, így megfékezte a bárók hatalmi túlterjeszkedését, és helyet biztosított a királyi tanácsban a nemeseknek is. Másrészről formálisan továbbra is a király adta ki döntéseit, valamint a királyi tanács mellett a fehérvári törvénynapokon megjelenő nemességnek csupán a bárók tetteinek számonkérésére volt hatalma.<sup>41</sup>

37 BÉLI, 6. lj. 39.

38 DEGRÉ, 33. lj. 66.

39 ENGEL, 34. lj. 92.

40 ENGEL, 34. lj. 94-95.

41 BÉLI, 6. lj. 39.

## I. LAJOS 1351. ÉVI DEKRÉTUMA

1351 novemberében I. (Nagy) Lajos országgyűlést hívott össze, ahol megerősítette az Aranybullát, kivéve a szabad rendelkezési jogról szóló 4. cikket: „*hogyha egy serviens fiú utód nélkül hal meg, akkor birtoka negyedét a leánya tartsa meg, a többiről úgy rendelkezzen, ahogy akar*”<sup>42</sup> – ha pedig nem tudna végrendelkezni, akkor legközelebbi rokonai örökölnék utána, azok híján pedig a királyra száll a birtoka. A „hatályon kívül helyezett” 4. cikk korabeli értelmezése alapján a királyi serviens csak a szerzett jószágairól rendelkezhetett szabadon. E jog kiiktatásával I. Lajos nevesítette az úgynevezett ősiséget: az öröklött (tehát ősi) nemesi birtokok öröklődésének szabályozását Magyarországon. I. Lajos 1351-es törvénye „eltörölte” a szabadnak tekintett végrendelkezést az ősi birtokok tekintetében, és kimondta, hogy az öröklött birtok automatikusan az egyenes vagy oldalági férfi utódra száll, amennyiben az atya és fiai között vitás helyzet állna elő. Ha a család férfiágon kihalt, akkor a birtok visszaháramlott a királyra. E szabállyal a király látszólag eltörölte a szabad rendelkezést, valamint „megerősítette a rokonság öröklési jogát”, a valóságban viszont egy igen is élő, több évszázada létező jogelv írásba foglalása történt meg.<sup>43</sup> I. Lajos törvénye – amely 1848-ig érvényben maradt – az ősiség alapján érvényesíthető követelés révén a nemesi birtokok megtartását tette lehetővé.<sup>44</sup>

I. Lajos 1351. évi dekrétuma a magyar nemesség sorsa szempontjából meghatározó jelentőségűnek bizonyult. Azzal, hogy a király belefoglalta abba II. András 1222. évi dekrétumát, a szerviensek és a *nobiles* számára biztosított kedvezmények és rögzített jogok nemesi jogokként összegződtek.<sup>45</sup>

42 CSUKOVITS Enikő: *Az Anjouk Magyarországon II. I. (Nagy) Lajos és Mária uralma (1342–1395)* (Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet 2019) 51.

43 CSUKOVITS, 42. lj. 52.

44 TARJÁN M. Tamás: 1351. december 11. Nagy Lajos király kihirdeti az ősiség törvényét (*RubiconOnline*) [http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1351\\_december\\_11\\_nagy\\_lajos\\_kiraly\\_kihirdeti\\_az\\_osiseg\\_torvenyet/](http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1351_december_11_nagy_lajos_kiraly_kihirdeti_az_osiseg_torvenyet/) (letöltve: 2018. 06. 24.).

45 Bár nem a bírói hatalom tárgykörébe tartozik, de az 1222-es Aranybulla és 1351-es megerősítése kapcsán meg kell említeni, hogy utóbbi eseményt követően az 1222-es dekrétum új életet kezdett, mert a két nemesi réteg (*nobiles* és szerviensek) egybeolvadt. II. András 1222. évi dekrétumának a szervienseket érintő rendelkezései közül a 4. artikulus érdemel különös figyelmet: „*Si quis serviens sine filio decesserit, quartam partem possessionis filia obtineat, de residuo, sicut ipse volnerit, disponat. Et si morte preventus disponere non potuerit, propinqui sui, qui eum magis contingunt, obtineant. Et si nullum penitus generationem habuerit, rex obtinebit.*” Azaz: „*Ha valamely serviens fiú nélkül hal meg, birtokának negyed részét leánya örökölje, a többiről intézkedjék, ahogy akar. És ha váratlan halál folytán nem tud intézkedni, azok a rokonai örököljenek, akik hozzá közelebb állnak. És ha egyáltalán semmi nemzetsége sincsen, a király vegye azokat birtokba.*” Az 1351. évi átírás alapján a tudomány művelői, valamint a rendelkezést az 1351. évi átvétel alkalmával értelmezők is arra a következtetésre jutottak, hogy a szerviensek lemenő örökös hiányában halála estére szabadon, a rokonok jogára

A feledésbe merült Aranybulla 1351-től vált további dekrétumok átvételének köszönhetően a nemesi jogok hordozójává, és szolgált alapul a Hármaskönyvben megfogalmazott négy nemesi alapjognak: nemest törvényes eljárásban lehet csak elmarasztalni; egyedül a törvényesen megkoronázott király hatalma alatt áll; birtokait szabadon és adómentesen élvezheti, aminek fejében az ország katonai védelmére köteles; valamint nemes társaival együtt élhet az ellenállás jogával, ha a király megsérti a nemesi szabadságokat.<sup>46</sup> Tehát az Aranybulla 1351-től a nemesség sarkalatos jogait foglalta magában, s innentől kezdődően hivatkozhatunk rá mint történeti alkotmányi forrásra. Ami az 1351 után történeteket illeti, 1384-ben Mária királynő is összehívta az országgyűlést, és megerősítette az Aranybullát, valamint az 1351-es rendelkezést.<sup>47</sup> I. Ulászló 1440. évi dekrétumában szintén átveszi az Aranybullát, az 1298. évi dekrétumot és egy 1300 körülire tett dekrétumkompilációt, illetve az 1351. évi dekrétumot. I. Mátyás 1464. évi koronázási dekrétuma átveszi és megerősíti I. Lajos 1351. évi dekrétumát, benne az Aranybullát, továbbá Zsigmond 1435. május 8-i dekrétumát is. Ezt követően 1514-ben Werbőczy bizonyította Hármaskönyvében a nemesség egyenlőségét alapvető szabadságaiban és jogaiban a bárókkal és a főpapokkal.

Összességében tehát az Aranybulla jelentőségét és hatását két szempontból közelíthetjük meg: földtulajdoni és alkotmányjogi, alkotmánytörténeti szempontból. A földtulajdon volt minden, a hatalom és a nemesi család alapja, míg alkotmánytörténetileg a nemesség összeolvadását tartalmazza a dokumentum. Az ősiség lényegében konzerválni tudta a magyar birtokrendszert, így az uralkodó belpolitikai stabilitást teremtett, egyébként pedig hosszú távon saját földbirtokait növelte, hiszen ha nem volt a nemesnek férfi örököse, akkor az ősi birtok visszaháramlott a királyra.<sup>48</sup>

Az Aranybulla közjogi fejlődését illetően az alábbi sarkalatos pontok mutatkoznak: 1222-ben II. András kiadta az Aranybullát, amelyben rögzítette a szerviensek számára az egységes jogállás néhány alapvető ismértét. Az 1232-es kehidai oklevél viszont nem biztosította még a szerviensek szá-

---

tekintet nélkül rendelkezhetett. Csakhogy Béli Gábor rámutatott: itt valójában arról volt szó, hogy a szerviensek mint szabad tulajdonos rendelkezhet a tulajdonával. A királyi szolgák tehát nem egyfajta új öröklési rend bevezetését várták II. Andrástól, csak azt akarták elérni, hogy ismerje el a király rájuk nézve is az előkelők tulajdonosi rendelkezési jogát. Lásd II. András első dekrétuma 1222: Aranybulla. 4. A szerviensek örökléséről lásd MEZEY, 9. l. 113.; BÉLI, Gábor: „Die Basisinstitut des Privatrechts” in: MÁTHÉ, Gábor (Hrsg.): *Die Entwicklung der Verfassung und des Rechts in Ungarn* (Budapest: Dialóg Campus Kiadó 2017. 177–216.) 179.

46 BÉLI, 45. l. 180.

47 SZALAY József, BARÓTI Lajos: *A magyar nemzet története I–IV. kötet* <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/MagyarNemzetTortenete-a-magyar-nemzet-tortenete-9A23/szalaybaroti-a-magyar-nemzet-tortenete-9A24/magyarorszag-a-vegyes-hazakbol-szarmazott-kiralyok-koraban-8F7/i-az-anjouk-kora-8FF/4-iv-maria-13821387-ii-vagy-kis-karoly-13851386-AD9/> (letöltve: 2018. 06. 23.).

48 TARJÁN, 44. l. (letöltve: 2018. 06. 24.).

mára a bíraskodási jogot,<sup>49</sup> csupán egyszeri, békéltetői alkalomról számolt be. Jóval később, az 1290. évi 3. (1291. évi 5.) törvénycikk mondta ki, hogy a megyésispán ne merjen négy nemesi bírótárs nélkül ítélni – megte-remtve ezzel a nemesi vármegye ítélkezési autonómiájának alapjait.<sup>50</sup> Az 1351-es bullamegerősítéssel és az ősiség kimondásával a 14. századtól kezdve tekintünk úgy az Aranybullára, mint a történeti alkotmány egyik tényezőjére. 1514-ben pedig Werbőczy kimondta a nemesség jogegyenlőségét.

## EPILOGUS

A történeti alkotmány hivatkozott dokumentumai alapján végigkövethető a főhatalom megosztásának kezdete, amelynek a bírói hatalom is a része. 1222-ben az első bírói hatalmat érintő rendelkezés II. András papi bullája volt, amely kimondta, hogy egyházi ügyet világi bíró nem ítélni. Ezt követte ugyanebben az évben az Aranybulla, amely a *nobiles* réteg szabadságjogait tartalmazta, érintette jogállásukat, közjogi rendelkezései pedig lehetővé tették, hogy minden előkelő elmeessen a fehérvári törvénynapokra, illetve panasznapra, ahol a király, vagy helyette nádora hallgatta meg a panaszos ügyeket. A *nobiles* számára különös jelentősége volt annak, hogy a nádor saját joghatóságánál fogva ne ítélni fő- és jószágvesztésre őket (8. artikulus), tehát annak, hogy ilyen ítéletet csak a király, a királyi kúriában folyó perben hozhasson velük szemben, azaz a király jelenlétében lehessen a leg súlyosabb ügyekben elmarasztalni a *nobilis* jogállásúakat. Végül az Aranybulla záradékában rögzített jog, miszerint ha a király nem tartaná be a rendelkezéseit, a *nobiles* megtagadhatja az engedelmességet, azt jelzi, hogy a királyi hatalomgyakorlás jogszerűtlen megnyilvánulásával szemben – miként a főpapok és a többi jobbágyúr (a bárók) – éppen úgy felléphetek a *nobilis* elem tagjai is. E jog révén egy sorba kerültek a főpapokkal, bárókkal: már nemcsak arra volt joguk, hogy ügyeiket a királyi udvarba vigyék, hanem arra is, hogy az egyházi és világi méltóságviselők módján tiltakozzanak. A záradék ugyan csak az ellenszegülés lehetőségét biztosította, de a jog gyakorlásnak módját, eszközeit nem tisztázta, mégis a király ezzel elismerte, hogy az általa megállapított jogok betartására maga is köteles a főpapokkal, bárókkal és *nobilis* jogállásúakkal szemben. Az Aranybullában a királyi szerviensek javára is elismerést nyert személyük és vagyonuk szabadsága, illetve védelme, valamint a szabad tulajdonosoknak az a joga, amellyel

49 Lásd BÉLI Gábor: *A nemesek négy bírója. A szolgabírók működésének első korszaka 1268–1351* (Pécs: Dialóg Campus – Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar 2008) 83, 179.

50 STIPTA István: *A magyar bírósági rendszer története* (Debrecen: Multiplex Media – Debrecen University Press 1997) 37.

a hatalmasok rendelkeztek. E jogok vagy szabadságok a *nobilis* jogállásuk előbb érintett jogaival az Aranybulla 1351. évi megerősítésével összeolvadva nemesi jogokká, szabadságokká forrtak egybe, ideértve természetesen immár az ellenszegülés jogát, amely a 15. századra már *jus resistendivé* vált, és mint ilyen, noha ezzel a rendek soha nem éltek, a királyi hatalom korlátozásának eszközévé vált arra az esetre, ha a nemesi szabadságokat a király semmibe venné, avagy megsértené.

A hatalommegosztás következő lépcsőfoka az volt, amikor IV. Béla és István ifjabb király 1267-ben közös dekrétumot adott ki, amelyet a tanács is megerősített a beleegyezésével, így dekrétum az utóbbi akaratát is tükrözte, ugyanakkor természetesen a dekrétum forrásának még mindig kizárólag a királyi akarat számított. 1290-ben az egyház hatására a királyi tanács tovább bővült, a nemesek is helyet kaptak a bárók mellett, aminek következtében a királyi tanács hatalma tovább növekedett, és a 14. századra tényleges hatalmi tényezővé vált. Sőt, már 1287-ben is, amikor IV. Lászlót mellőzve kormányozták az országot a bárók és a főpapok.

Az Aranybulla az 1351-es megerősítésének és kiegészítésének köszönhetően a nemesi jogok hordozójává és effektíven a történeti alkotmány részévé vált, a dokumentum alapul szolgált a Hármaskönyvben deklarált négy nemesi alapjognak, végső soron hozzájárult, hogy Werbőczy bizonyíthassa az országban egy egységes, azonos jogokkal rendelkező nemesség létét. Ez a két jogforrás bír a legnagyobb jelentőséggel a tradicionális magyar jog időszakában a mindenkori király és a nemesség, a rendek közötti hatalommegosztás szempontjából, nem véletlenül képezték részét a koronázási esküknek és királyi hitleveleknek több száz éven keresztül, majd szolgáltak alapul a *Pragmatica Sanctiónak*, az 1790. évi törvénycikkeknek, így áttételesen a kiegészítési törvénynek is.

Magyarország hatályos Alaptörvénye a Nemzeti hitvallásban kifejezésre juttatja, hogy a Szent Korona a történeti alkotmány „szerves része”, továbbá rögzíti: „*Tiszteletben tartjuk történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét.*”<sup>51</sup> Valamint az Alapvetés R) cikkének (3) bekezdése kimondja: „*Az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt Nemzeti hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni.*” Az Alkotmánybíróság sokáig próbálta értelmezni, hogy ez vajon pontosan mit is jelenthet, és az értelmezés ma is tart. Annyi azonban már biztos – és ezt az Alkotmánybíróság is kimondta –, hogy nem önmagában a történeti alkotmánnyal, hanem annak vívmányaival összhangban kell az Alaptörvény rendelkezéseit értelmezni: „*Ez a szabály nem önmagában*

51 Magyarország Alaptörvénye: Nemzeti hitvallás.

*a történeti alkotmányt, hanem annak vívmányai jelentőségét hangsúlyozza. Azt, hogy mi tartozik a történeti alkotmányból a vívmányok közé az Alaptörvény alapján, az Alkotmánybíróságnak kell megállapítania.*<sup>52</sup> Azt, hogy mi tekinthető vívmánynak, magának az Alkotmánybíróságnak kell majd esetről esetre eldöntenie, mivel a vívmányok mibenlétét az Alaptörvény nem határozta meg.<sup>53</sup> A 19. században végbement polgári átalakulást konstituáló törvények a történeti alkotmány részét képezik. E törvények teremtették meg azt a szilárd jogintézményi alapot, amelyre a modern jogállam épül.<sup>54</sup> A bírák függetlenségével kapcsolatban két törvénycikkről is kimondta az Alkotmánybíróság, hogy vívmány:<sup>55</sup> az 1869. évi 4. és az 1871. évi 9. törvénycikkről.<sup>56</sup>

*„A bírói függetlenség elve, ennek elemeivel együtt, minden kétséget kizáróan vívmány. Az Alkotmánybíróság ezért megállapítja, hogy a bírói függetlenség és az ebből eredő elmozdíthatatlanság elve nemcsak az Alaptörvény tételes szabálya, hanem a történeti alkotmány vívmányai közé is tartozik. Így olyan értelmezési alapelv az Alaptörvény előírása alapján, amely mindenkire kötelező, és amelyet az Alaptörvény más szabályai lehetséges tartalmának feltárásakor alkalmazni kell.”*<sup>57</sup>

Az 1222. évi Aranybulla tehát, benne a bírói hatalommal kapcsolatos rendelkezésekkel együtt, valóban a történeti alkotmány egyik alappillére.<sup>58</sup>

52 33/2012. (VII. 17.) AB-határozat a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény egyes rendelkezései alkotmányellenességéről.

53 VÖRÖS Imre: „A történeti alkotmány az Alkotmánybíróság gyakorlatában” *Közjogi Szemle* 2016/4. 44–57. 49.; HORVÁTH Attila: „A történeti alkotmány, a Szent Korona-tan mint a szuverenitás biztosítója” in: KARÁCSONY András (szerk.): *Szuverenitáskérdések, elméletek, történetek* (Budapest: Gondolat Kiadó 2020, 114–138.) 115.

54 33/2012. (VII. 17.) AB-határozat.

55 STIPTA, 2. l.j. (2020) 40.

56 1869. évi 4. törvénycikk a bírói hatalom gyakorlásáról; 1871. évi 8. törvénycikk a bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről.

57 33/2012. (VII. 17.) AB-határozat.

58 Természetesen 1222-ben még nem eshetett szó bírói függetlenségről.



## IRODALOMJEGYZÉK

### *Jogforrások, törvények, törvénycikkek*

II. András úgynevezett papi bullája

II. András első dekrétuma 1222: Aranybulla. 1. A székesfehérvári törvénynapokról

II. András első dekrétuma 1222: Aranybulla. 2. A serviensek személyének és birtokainak védelméről

II. András első dekrétuma 1222: Aranybulla. 4. A serviensek örökléséről

II. András első dekrétuma 1222: Aranybulla. 8. A nádor bírói joghatóságáról

II. András első dekrétuma: Az Aranybulla. 9. Az udvarbíróról

II. András első dekrétuma 1222: Aranybulla. 18. A serviensek királytól az ifjabb királyhoz való átmeneteléről

III. András első dekrétuma 1291: 25. Országos gyűlések évenkénti megtartásáról

1869. évi 4. törvénycikk a bírói hatalom gyakorlásáról

1871. évi 8. törvénycikk a bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről

33/2012. (VII. 17.) AB határozat a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény egyes rendelkezései alkotmányellenességéről

Magyarország Alaptörvénye: Nemzeti hitvallás

Magyarország Alaptörvénye: Alapvetés R) cikk (3)

### *Okleveles források*

AŰO = WENZEL GUSZTÁV (szerk.): *Árpádkori Új Okmánytár*. MTA mb. Eggenberger Ferdinánd M. Akadémiai Könyvtár, Pest 1860–1874.

ÁŰO VI. 466.

ÁŰO VI. 545.

ÁŰO VI. 550.

ÁŰO VI. 567.

ÁŰO XI. 211.

CD = GEORGIUS FEJÉR (ed.): *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I–X.*, Budae, 1829–1844.

CD IV/1. 21.

VR = Váradi Regestrum = *Az időrendbe szedett váradi tüzesvaspróba-lajstrom az 1550-iki kiadás hű másával együtt*. Kiadja Karácsonyi János és Borovszky Samu, Budapest 1903.

VR 133. (282.) sz. 200.

VR 294. (212.) sz. 264.

- VR 356. (345.) sz. 289  
VR 357. (346.) sz. 290.  
VR 358. (347.) sz. 291.  
VR 366. (354.) sz. 294  
VR 367. (356) sz. 295.

### **Szakirodalom**

- BÉLI Gábor: „Árpádkori törvényeink” *JURA* 2000/1–2. 35–45.
- BÉLI Gábor: *A nemesek négy bírója. A szolgabírók működésének első korszaka 1268–1351* (Pécs: Dialóg Campus – Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar 2008)
- BÉLI Gábor: *Magyar alkotmány- és jogtörténet jegyzet, 1. félév* (Pécs: Béli Gábor 2016)
- BÉLI, Gábor: „Die Basisinstitut des Privatrechts” in: MÁTHÉ, Gábor (Hrsg.): *Die Entwicklung der Verfassung und des Rechts in Ungarn* (Budapest: Dialóg Campus Kiadó 2017. 177–216.)
- CSUKOVITS Enikő: *Az Anjouk Magyarországon II. I. (Nagy) Lajos és Mária uralma (1342–1395)* (Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet 2019)
- DEÁK Ferenc: *Adalék a magyar közjoghoz: észrevételek Lustkandl Vencel munkájára: „Das Ungarisch-Österreichische Staatsrecht”: a magyar közjog történelmének szempontjából* (Pest: Pfeiffer Ferdinand kiadása 1865)
- DEGRÉ Alajos (BÉLI Gábor szerk.): *Magyar alkotmány- és jogtörténet* (Pécs: Publikon Kiadó 2009)
- DRESKA Gábor: „Az Aranybulla megújításainak politikai háttere” *Rubicon*, 2022/6. <https://rubicon.hu/cikkek/az-aranybulla-megujitasainak-politikai-hattere> (letöltve: 2022. 08. 08.)
- EGYED István: *A mi alkotmányunk* (Budapest: Dialóg Campus Kiadó 2016 [1943])
- ENGEL Pál: *Szent István birodalma* (Budapest: MTA História 2001)
- HORVÁTH Attila: „A történeti alkotmány és a Szent Korona-tan” in: EL BEHEIRI Nadja, SZABÓ István (szerk.): *Viginti Quinque Annis II. Emlékkonferencia Zlinszky János tiszteletére, a PPKE JÁK 25. jubileumi tanévében* (Budapest: Pázmány Press 2020, 303–331.)
- HORVÁTH Attila: „A történeti alkotmány, a Szent Korona-tan mint a szuverenitás biztosítóteka” in: KARÁCSONY András (szerk.): *Szuverenitáskérdések, elméletek, történetek* (Budapest: Gondolat Kiadó 2020, 114–138.)
- MEZEY Barna (szerk.): *Magyar alkotmánytörténet* (Budapest: Osiris Kiadó 1995)

- MEZEY Barna (szerk.): *A magyar jogtörténet forrásai. Szemelvénygyűjtemény* (Budapest: Osiris Kiadó 2000)
- RADY, Martyn: „Hungary and the golden bull of 1222” *Banatica*, 2014/2. 87–108.
- STIPTA István: *A magyar bírósági rendszer története* (Debrecen: Multiplex Media – Debrecen University Press 1997)
- STIPTA István: „A történelmi alkotmány és a közigazgatási bírászkodás” *Acta Universitatis Szegediensis: Forum: Acta Juridica et Politica*, 2018/1. 305–330.
- STIPTA István: *A magyar történelmi alkotmány és a hazai közjogi-közigazgatási jogvédelem* (Budapest: Gondolat Kiadó 2020)
- SZALAY József, BARÓTI Lajos: *A magyar nemzet története I–IV. kötet* <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/MagyarNemzetTortenete-a-magyar-nemzet-tortenete-9A23/szalaybaroti-a-magyar-nemzet-tortenete-9A24/magyarorszag-a-vegyes-hazakbol-szarmazott-kiralyok-koraban-8F7/i-az-anjouk-kora-8FF/4-iv-maria-13821387-ii-vagy-kiskaroly-13851386-AD9/> (letöltve: 2018. 06. 23.)
- SZŰCS Jenő: „Az 1267. évi dekrétum és háttere. Szempontok a köznemesség kialakulásához” in: H. BALÁZS Éva, FÜGEDI Erik, MAKSAY Ferenc (szerk.): *Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok. Mályusz Elemér emlékkönyv* (Budapest: Akadémiai Kiadó 1984, 341–394.)
- TARJÁN M. Tamás: 1351. december 11. Nagy Lajos király kihirdeti az ősiség törvényét (*RubiconOnline*) [http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1351\\_december\\_11\\_nagy\\_lajos\\_kiraly\\_kihirdeti\\_az\\_osiseg\\_torvenyet/](http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1351_december_11_nagy_lajos_kiraly_kihirdeti_az_osiseg_torvenyet/) (letöltve: 2018. 06. 24.).
- VÖRÖS Imre: „A történeti alkotmány az Alkotmánybíróság gyakorlatában” *Közjogi Szemle* 2016/4. 44–57.
- ZÉTÉNYI Zsolt (szerk.): *A történeti alkotmány. Magyarország ősi alkotmánya* (Budapest: Magyarországért Kulturális Egyesület 2010)
- ZLINSZKY János: „Történeti alkotmányunk fejlődése I. rész” *Magyar Szemle* 2002/3–4. 28–50.
- ZSOLDOS Attila: *A 800 éves Aranybulla* (Budapest: Országház Könyvkiadó 2022)
- ZSOLDOS Attila: „Az Aranybulla útja a történeti mitológiába” *Törvény – Jog – Társadalom*, 2022/5. 13–32.